

і Настя стає здібною ученицею. Пізніше вже Гюль-Хуррем, султанша Стамбула, віднаходить смак у владі і нарівні з турецькими високо – посадовцями наліво і направо тургує посадами, намагаючись якомога більше збагатитися. За намовлюванням Гасана, вона переконує чоловіка знищити Назлі-ханум, розправляється із претендентами на престол, які можуть позбавити її влади після смерті чоловіка.

Варто відзначити, що намагання письменниці створити максимально достовірні образи історичних осіб, не йдучи проти історичної правди і виконуючи водночас ідеологічні вимоги сучасності, дивовижним чином посприяло творенню розмаїтого у своїх виявах і психологічно переконливого характеру, позбавленого трафаретності і наперед визначеності.

Загалом, художня модель історичного минулого, створена З. Тулуб, як зазначає дослідниця А. Віннічук у монографії «Геройство мусить мати нагороду: концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття», «служує формуванню історичного мислення», глибшому розумінню особистістю власного місця в соціумі, віднайденою індивідом шляхів до самопізнання й самоствердження» [1, с. 5].

Література

1. Віннічук А. Геройство мусить мати нагороду. Концепція історичного минулого України в романістиці другої половини ХХ століття / Монографія. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2010. 214 с.
2. Гончаренко І. Наш національний характер // Хроніка. 2000 : Філософський спадок століть. 2000. С. 37–38, С. 66–67.
3. Сиротюк М. Зінаїда Тулуб: Літературно-критичний нарис. Київ, 1998. 220 с.
4. Тулуб З. Людолови. Історичний роман: У 2 т. Київ, 1996. Т. 1. 470 с., Т. 2 571 с.
5. Яворницький Д. Гетьман Петро Коношевич-Сагайдачний // Історичні постаті України : Історичні нариси : упоряд. та авт. вступ. ст. О. Болдирев. Одеса, 1993. С. 24–64.

Вероніка Ганай

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд. філол. наук, доц. Богатько В. В.)

МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИВЧЕННЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У ТВОРАХ ВАСИЛЯ СТЕФАНІКА

Анотація

У статті розглянуто методи та прийоми вивчення фразеологізмів у творах Василя Стефаника. Здійснено спробу спроектувати літературний матеріал на урок української мови, а саме – на вивчення фразеології.

Ключові слова: методи та прийоми, урок, фраземіка.

Анотація

В статье рассмотрены методы и приемы изучения фразеологизмов в произведениях Василия Стефаника. Предпринята попытка спроектировать литературный материал на урок украинского языка, а именно – на изучение фразеологии.

Ключевые слова: методы и приемы, урок, фраземика.

Summary

The article deals with the methods and techniques of studying phraseologisms in the works of Vasily Stefanyk. An attempt was made to design literary material for the lesson of the ukrainian language, namely, for the study of phraseology.

Keywords: methods and techniques, lesson, phrasemics.

Удале планування уроку – запорука успіху навчально-виховної діяльності. Однак якщо першому компоненту на сьогодні приділяють достатньо уваги при розробці навчального матеріалу, то другому, мусимо визнати, не надають відповідного значення. А відтак почасти на уроках страждає триєдина мета впровадження освітньої діяльності. Саме тому на уроках української мови постає потреба слідкувати за здійсненням виховного впливу на школярів.

Безумовно, найтісніші міжпредметні зв'язки українська мова має з літературою, яка володіє потужним виховним потенціалом. Відповідно одним із засобів дотримання цілісності уроку є тематичний підбір дидактичного матеріалу. Тренувальні вправи, приклади різної тематики не сприятимуть успішному засвоєнню знань учнями. Як вихід – підбір ілюстративного матеріалу з опорою на творчість конкретного письменника.

Мета розвідки – виявити доцільні методи та прийоми вивчення фразеологізмів на основі фраземіки В. Стефаника.

Мова художніх творів В. Стефаника становить значний науковий інтерес. Словесна творчість письменника – багатомірний комплекс взаємопов'язаних елементів, у яких потреби, мотиви, настанови, наміри автора виражено різними мовними засобами. Саме тому мову новел В. Стефаника досліджували як

сучасники письменника, так і науковці ХХ ст.: І. Франко, Я. Баран, З. Бичко, Г. Гершелес, О. Гнідан, К. Гордієнко, І. Грицютенко, Р. Зорівчак, Б. Кобилянський, І. Ковалик, А. Коваль, В. Лесин, В. Морачевський, І. Петличний, Ф. Погребенник, Я. Чорненький, М. Щербак, Б. Яцків та ін. В. Стефаника справедливо називають майстром української новели. Посилений психологізм та експресія, стрімкість і напруженість сюжетів його творів неодмінно прагнуть застосування фразеологізмів, адже за їх допомоги, переконує П. Дудик, «можна відтворити майже кожне з явищ дійсності не тільки змістовно й виразно, а й дотепно, влучно, яскраво й оригінально, колоритно, бо у фразеологізмах найбільшою мірою закарбовано віковий досвід, етику й естетику, мудрість народу» [2, с. 179].

Фразеологічні одиниці істотно доповнюють і одночасно характеризують мовну картину світу письменника. І. Голуб вважає, що «естетична роль фразеологічних одиниць у художній літературі зумовлена їх природною образністю й емотивністю, а також умінням автора відібрати потрібний матеріал і ввести його в текст, підпорядкувати авторському задумові» [1, с. 203].

Вивчення фразеологізмів у школі сприяє удосконаленню комунікативних умінь і навичок учнів у процесі активної мовленнєвої діяльності, піднесенню їхньої культури мовлення. Методологічні засади вивчення фразеології досліджували А. Альохіна, Н. Амосова, В. Архангельський, Л. Булаховський, Я. Баран, В. Виноградов, О. Войтенко, М. Зимомря, Є. Поливанов, О. Смирницький.

На думку М. Пентилюк, «національна специфіка мови певною мірою знаходить свій вияв у її фразеологічній системі, яка формувалася упродовж багатьох століть. Беззаперечною є теза, що фразеологічні одиниці акумулюють у собі погляди людської спільноти на різноманітні аспекти життя. Проблема мовленнєвої культури як важливого чинника розвитку і виховання особистості не може бути реалізована без систематичної фразеологічної роботи. Культура мовлення – важлива складова загальної культури людини; відповідність нормам

літературної мови є однією з основних її вимог. Осмислення цих вимог, обґрунтування необхідності дотримання правил мовленнєвої культури як показника загальної культури та рівня інтелектуального розвитку кожної окремої людини й нації в цілому є вагомим підґрунтям успішної роботи з фразеологічними одиницями» [1, с. 114].

У процесі вивчення системних зв'язків і відношень між фразеологізмами, при аналізі їх ролі, функцій та сфери застосування використовують метод спостережень і аналізу мовних явищ. До цього методу прийнято звертатись на етапі актуалізації пізнавальної діяльності.

Метод вправ сприяє перетворенню набутих знань у відповідні уміння й навички. Цей метод уміщує різноманітні прийоми, серед яких найпродуктивнішим у форматі уроку на літературній платформі є робота над текстом. Фрагменти художніх творів можуть супроводжувати завдання: «Віднайдіть фразеологізми, вясніть їх тлумачення, скориставшись словником»; «Доберіть синоніми до наявних у тексті фразеологізмів». Подібні завдання вимагають застосування окремого прийому – роботи з фразеологічними словниками. Однак такі уривки повинні містити щонайменше п'ять фразеосполук. До прикладу, як у творі «Басараби» В. Стефаника: *«Гай, пий, не пускай очий під стіл. Коби ти очі не пускав удолину, але вгору, то легше би твоїй душі було. Пий до вуйка Миколая...*

– *Бабо, у вас добре: і їсти, й пити, бо хоть ви мовчите, але очі ваші просять.*

– *У мене таки так, я очі маю, аби сміялися, аби жартували. Я не маю їх, та й мама їх не змалювала, аби плакали. Коби ви із своїх очий прігнали тоту мраку чорну, що вам світ затемнює. У моїх очах є мої діти, є моє поле, і моя худоба, і мої стодоли, та чого їм застелюватися журую» [5, с. 158].*

Застосовуючи прийом граматичного аналізу, можна помітити, що фразеологічні одиниці різняться своєю синтаксичною структурою. Для впровадження цього прийому на уроці можна запропонувати завдання подібного типу: «Згрупуйте фразеологізми, що співвідносні з реченнями, та ті,

які мають структуру словосполучення». Такий прийом відіграватиме значну роль в реалізації внутрішньопредметних зв'язків. Прикладом можуть слугувати фразеосполуки В. Стефаніка: а) предикативні: «*ніхто і не гавкнув*», «*все йшло йому з рук*», «*камінь із серця впав*», «*прийшла смерть*» [4, с. 61, 33, 91, 84]; б) співвідносні зі словосполученнями: «*витріщити очі*» [5, с. 84], «*гризти кулаки*» [4, с. 137].

Прийом порівняння дозволить віднайти тотожні та взаємовиключаючі фразеологізми. Зазвичай на уроках пропонують утворити синонімічні та антонімічні пари. Перша група, як правило, продуктивніша, що помітно і в творчості Стефаніка: «*ніхто і не гавкнув за тобов*» – «*слова не заговорив*» [5, с. 61], «*не гніт бандиги*» [4, с.134] – «*заціпить вам зуби*» [5, с. 161], «*пускай очий під стіл*» – «*очі не пускав удолину*» [5, с. 158]. Антонімічні сполуки трапляються рідше: «*тяжкий камінь поклав на груди*» – «*камінь із серця впав*» [5, с.71, 91]. Однак застосування цього прийому теж майже не трапляється у чистому вигляді, його часто комбінують із прийомом групування фразеологічних одиниць за тематичними та семантичними ознаками.

Прийом визначення синтаксичних функцій фразеологізмів може застосовуватись лише на прикладі цілих речень. Для того, щоб простіше визначити, яким членом речення виступає фразеологізм, варто порадити учням замінити його лексичним відповідником, до прикладу у реченні «*Прийшли їй на гадку слова старого Тимка*» фразеологізм означатиме 'пригадалися', відтак зрозуміло, що у цьому контексті він виконує роль предиката; «*Такий панок, каже, все вам понатисує, тумана пустить...*» [5, с. 61, 88]: значення фразеологізму тут – 'наведе оману', синтаксична роль – присудок.

Прийом добору синонімічних варіантів вимагає попереднього досвіду школярів або тривалішої праці – пошуку фразеологізмів однакової семантики за словниками.

Міцною базою для подальшого створення учнями зв'язних текстів є прийом творчого конструювання. З його допомогою учні навчаються оперувати в живому мовленні фразеологізмами, вводячи в контекст, уточнюватимуть їх

семантику. Як зразок можна подати фразеологізми, використані письменником: *«випріщив очі»*, *«продираєш очі»*, *«якби-м на світ народився»* [5, с. 84, 160, 160].

Аналіз функціональних властивостей фразеологізмів у художніх творах дозволить школярам усвідомити їх прагматику. Зачитуючи фрагменти літературних творів, учні матимуть змогу виявити експресивно-емоційну функцію фразеологічних одиниць: *«Якби [...] жодна церква не стримала сліз одовиних»*, *«... що таке тяжке пригнітило його душу»* [5, с. 90, 159]; оцінну: *«Заціпить вам зуби, та й чекайте»* [5, с. 161].

Отже, на прикладі творчості Василя Стефаника ми зробили спробу спроектувати літературний матеріал на урок української мови, а саме – на вивчення фразеології. Такий підхід забезпечить цілісність уроку, виконання виховної мети, що полягає в ознайомленні учнів із добірними зразками української письменницької класики, морально-повчальному змісті дидактичного матеріалу. Було з'ясовано, що метод вправ на уроках вивчення фразеології є найдієвішим засобом формування практичних умінь і навичок оперування фразеологічними одиницями. Такі прийоми як робота над текстом, граматичний аналіз, порівняння, зіставлення, робота з фразеологічними словниками, творче конструювання, добір синонімічних варіантів, аналіз синтаксичних ролей та функціональних можливостей фразеологізмів формуватимуть цілісне уявлення учнів про українську фраземіку.

Окреслена система прийомів на матеріалі художніх текстів Василя Стефаника обумовлює осмислення семантики фразеологічних одиниць, ефективний добір стійких словосполучень, використання їх у мовленні залежно від мети висловлювання, місця та умов спілкування. Моделюванню необхідних умов для успішної комунікації сприятиме використання ілюстративного матеріалу, зразків художніх текстів, долучення вправ ситуативного характеру, виконання проблемних і тестових завдань, імітація ситуацій, які сприятимуть вербальному спілкуванню. Адже правильність, чіткість і чистота мовлення є одним із показників мовної екології.

Література

1. Голуб И. Стилистика современного русского языка. Москва, 1986. 203 с.
2. Дудик П. Стилистика української мови. Київ, 2005. 368 с.
3. Пентилюк М. Основні напрями мовленнєвого розвитку учнів середньої школи // Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики: збірник статей. Київ, 2011. С. 108–117.
4. Стефаник В. Вибрані твори [Текст] : новели. Київ, 1962. 257 с.
5. Стефаник В. Твори (українською мовою) / [за заг. ред. Г. Сингаївської]. Київ, 1964. 561 с.

Тетяна Герилевич

м. Вінниця

(Наук. керівн. – канд.філол.наук, доц. Богатько В. В.)

ДО ПИТАННЯ ПРО ТЕРМІНОПОЗНАЧЕННЯ В СУЧАСНІЙ ЛЕКСИКОЛОГІЇ

Анотація

У статті розкрито питання термінопозначення в сучасній лексикології.

Ключові слова: термін, термінопозначення, лексикологія.

Аннотація

В статье раскрыто вопрос терминопределиение в современной лексикологии.

Ключевые слова: срок, терминопределиение, лексикология.

Summary

The article deals with the issue of terminology in modern lexicology.

Keywords: term, terminology, lexicology.

Для логічного та послідовного викладу матеріалу нашого дослідження проаналізуємо низку лінгвістичних понять, якими будемо керуватись у подальшій роботі, а саме: *слово, лексичне значення слова, лексика, лексикологія, комунікативна компетенція, лексична компетенція.*

У словникових джерелах лексема *слово* тлумачиться як «виключна здатність людини виражати свої думки й почуття, здатність мовити, спілкуватися» [4, с. 221]; найважливіша мінімальна структурно-семантична одиниця мови, яка «...служить для називання предметів, процесів і властивостей» [3, с. 222]; «вільно відтворюється у мовленні і служить для побудови висловлювань» [2, с. 272]; «співвідноситься із пізнаним і